

9. Статистичний щорічник Хмельницької області за 2008 р.
10. Шевчук В. Як поліпшити торговельний баланс // Вісті. Діловий випуск. – 06.04.2007. – С. 12.
11. Щуцька Л. П. Методологія і проблеми складання балансів товарних ресурсів // Створення інтелектуальної системи обліку для економіки України / Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Створення інтелектуальної системи обліку для економіки України. – 21 – 22 листопада 2007 р. – Тернопіль: Економічна думка, 2007. – 526 с. – С. 441 – 442.

Надійшла 25.09.2009

УДК 339.92

Т. М. ЮХНОВСЬКА

ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

ПЕРЕДУМОВИ НАУКОВО-ТЕХНОЛОГІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З ДЕРЖАВАМИ СНД

Розглянуто передумови науково-технологічного співробітництва України з державами СНД. Проаналізовано стан законодавчої бази у сфері науки і технологій між Україною та країнами СНД. Виявлено, що розподіл витрат на наукові дослідження й розробки та чисельність спеціалістів з науковими ступеннями, що виконують наукові дослідження й розробки визначають стан науково-технологічного потенціалу кожної країни. Важливим фактором ефективного розвитку України та держав СНД стає науково-технологічне співробітництво.

Preconditions of scientific and technological collaboration of Ukraine with the states of the CIS are considered. Legislative base in the field of science and technologies between Ukraine and countries of the CIS are analyzed. It is discovered that allocation of expenses on scientific researches and developments and quantity of specialists with scientific degrees, which execute scientific researches and developments, determine the state of scientific and technological potential of every country. Scientific and technological collaboration of Ukraine with the states of the CIS become the important factor of effective development.

Ключові слова: інноваційний розвиток, іноземні інвестиції, науково-технологічне співробітництво, міжнародна діяльність.

Тенденції інноваційного розвитку економіки за умов інтеграції у міжнародний економічний простір вимагають адекватної зовнішньоекономічної політики, спрямованої на визначення пріоритетних напрямів розвитку країни, де засобами досягнення міжнародної конкурентоспроможності виступають високотехнологічні інновації. Економічні зв'язки України з державами СНД ґрунтуються на «інвестиційному балансі», тобто отриманих і вкладених інвестицій в пріоритетні сфери (науку і новітніх технологій), що дає змогу закріпити науково-технологічне співробітництво між країнами. Сформована науково-технологічна політика, що сприяє інноваційному розвитку визначає ступінь науково-технологічного співробітництва України з країнами світу, зокрема з країнами СНД. Практична достовірність науково-технологічного співробітництва знайшла відображення в підписанні низки нормативно-правових угод, договорів, програм між країнами СНД. Результатом стала співпраця України та країн СНД в сфері науки та технологій, вирішення спільних питань та прийняття рішень в області науково-технологічної діяльності, а найголовніше – формування та визнання науково-технологічного потенціалу та його залучення до міжнародної науково-технологічної кооперації. Однак важливим показником співпраці виступають іноземні інвестиції, що вказують на зацікавленість та довіру до країни.

На сучасному етапі дослідження помітний внесок в розвиток даного напрямку зробили С. І. Пирожков, Б. В. Губський, А. І. Сухоруков [1], І. Ю. Єгоров, І. А. Жукович, Ю. О. Рижкова, М. В. Пугачова [2]. Започаткування розв'язання проблем науково-технологічного співробітництва закладено підписаними двосторонніми та багатосторонніми угодами між країнами СНД, фінансуванням досліджень й розробок, в тому числі вкладеними іноземними інвестиціями в певні сфери економіки.

Основним завданням статті є аналіз питань економічного співробітництва та його сучасного стану в контексті співпраці між країнами в сфері науки і технологій та загальних економічних тенденцій інноваційного розвитку.

Підґрунтям науково-технологічного співробітництва України з державами СНД є законодавча база, що формує основні засади міжнародної діяльності. Виходячи з довгострокових інтересів, пов'язаних з необхідністю збереження і подальшого розвитку науково-технологічного потенціалу кожної з країн Угода «Про науково-технічне співробітництво в рамках держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав» від 13.03.1992 № 997-200 визначає пріоритетні напрямки спільної науково-технічної діяльності; надає державну підтримку спільним науковим дослідженням і розробкам; формує міждержавні програми; регулює питання створення та експлуатації науково-технічних об'єктів спільного користування; дає можливість співпрацювати в галузях підготовки спеціалістів з вищою освітою, наукових і науково-педагогічних кадрів; здійснює охорону інтелектуальної власності та обміну науково-технічною інформацією [3]. Відповідно до даної Угоди, визначаючи необхідність науково-технологічного співробітництва, розвитку науково-технологічної кооперації та розвитку зв'язків у сфері науки та техніки була укладена Угода «Про прями науково-технічні зв'язки в рамках Співдружності Незалежних Держав» від 13.03.1992 № 997-653.

Використання результатів науково-технологічної діяльності та об'єктів науково-технологічного співробітництва регламентовано Угодою «Про спільне використання науково-технічних об'єктів у рамках Співдружності Незалежних Держав» від 13.03.1992 № 997-652.

Однак, для активізації науково-технологічного співробітництва наявність законодавчої бази є недостатньою. Важливим елементом співпраці виступають іноземні інвестиції, що вказують на загальні економічні тенденції та закономірності.

Українські умови інвестування, а отже і міжнародної співпраці, міжнародні експерти оцінюють найчастіше негативно. Провідні рейтингові агентства («Standart and Poors», «Moody's», «Fitch») оцінюють Україну як не досить сприятливе середовище для приливу іноземного капіталу. Україна у березні 2009 року мала переддефолтовий стан, рейтинг країни визначався як «негативний» і складав 4 (за умови, що 5,0 – дефолт). А за оцінкою Economist Intelligence Unit (EIU), Україна за показниками якості бізнес-середовища посідає 75 місце серед 82 країн [4]. При цьому серед 16 країн ЦСЄ та СНД, включених в рейтинг, Україна має найгірший показник. Попри прогнози цієї організації щодо певного зростання рейтингу протягом 2008 – 2012 рр. (на 5 позицій), Україна й надалі суттєво відставатиме від ключових конкурентів за іноземні інвестиції на світовому ринку.

Обсяг фінансування наукових досліджень та розробок (табл. 1) вказує, що кожна країна, маючи власні можливості та потенціал визначає пріоритетом фундаментальні, прикладні дослідження, науково-технічні розробки чи науково-технічні послуги.

Таблиця 1

Розподіл витрат на наукові дослідження й розробки за напрямками досліджень у країнах СНД, у відсотках [5, ст. 196]

Країна	Фундаментальні дослідження				Прикладні дослідження				Науково-технічні розробки				Науково-технічні послуги			
	2005	2006	2007	2008	2005	2006	2007	2008	2005	2006	2007	2008	2005	2006	2007	2008
Азербайджан	29	27	24	21	48	50	45	42	11	11	16	22	12	12	15	15
Вірменія	15	15	16	18	6	7	47	5	69	67	22	69	10	11	15	8
Білорусь	18	16	14	13	26	23	21	23	46	50	54	53	10	11	11	11
Казахстан	14	16	13	11	33	40	38	40	44	34	21	20	9	10	28	29
Киргизстан	47	...	...	...	17	...	...	...	33	...	...	...	3	...	...	...
Молдова	28	26	25	24	35	40	46	49	34	32	28	26	3	2	1	1
Росія	13	14	17	20	15	14	14	20	35	35	62	54	7	7	7	6
Таджикистан	85	55	24	49	4	11	33	27	8	32	37	18	3	2	6	6
Україна	20	22	25	24	15	16	18	19	50	51	47	46	15	11	10	11

Умовні позначення: (...) – відомості відсутні

Співвідношення витрат на наукові дослідження й розробки коливаються в залежності від фінансового потенціалу країни. Наявні дані вказують, що найбільше витрат на фундаментальні дослідження несе Таджикистан (49 %), на прикладні дослідження Молдова (49 %), науково-технічні розробки Вірменія (69 %), а на науково-технічні послуги Казахстан (29 %). Однак важливим залишається питання не лише кількісних даних, а й зв'язку між теорією та практикою (фундаментальними та прикладними дослідженнями). Розгляд витрат на наукові дослідження й розробки доводить, що найбільше фінансування протягом 2008 року у Азербайджані, Казахстані, Молдові займають прикладні дослідження, Вірменії, Білорусії, Росії та Україні науково-технічні розробки, Таджикистані – на фундаментальні дослідження. Якщо ж витрати на наукові дослідження й розробки взяти за 100 % (тоді за кожним напрямком досліджень витрати мають становити близько 25 %), то видно, що майже в усіх країнах СНД відбувається рівномірний розподіл витрат на фундаментальні і прикладні дослідження. Позитивною тенденцією можна вважати хоч і малий, проте наявний зв'язок між теорією і практикою. Найбільшу кількість витрат займають науково-технічні розробки, що направлені на створення нових продуктів, послуг, матеріалів, а це вказує на існуючий науково-технологічний потенціал.

В усіх сферах економіки можна простежити співробітництво між країнами СНД. Однак, з-поміж всіх країн СНД найбільш стратегічно важливим партнером виступає Російська Федерація. Починаючи з 1991 року були закладені перші підвалини партнерства Двосторонньою угодою (не СНД) «Угода про принципи торговельно-економічного співробітництва між Україною і Російською Радянською Федеративною Соціалістичною Республікою на 1992 рік» від 11.06.1991 № 643-013 [6], суттю якої є здійснення взаємовідносин в рамках економічного співробітництва на основі взаємної вигоди. Динаміка розвитку науково-технологічного співробітництва, а саме співробітництва в сфері науки і технологій, дозволяє виділити основні угоди впливу в даних сферах. 20 грудня 1991 року була підписана Двостороння угода (СНД) «Договір про співробітництво між Російською Академією наук і Академією наук України» № 643-008. У рамках Міжнародної асоціації академії наук (МАН, Асоціація), яку було створено 23 вересня 1993 року за участю НАН України та РАН відбувається активізація наукового співробітництва між вченими. Також простежується співробітництво між НАН України, Російським гуманітарним науковим фондом, Російським фондом фундаментальних досліджень, що відображається в проведенні спільних

наукових проектів з відповідним фінансуванням (вкладенням інвестицій).

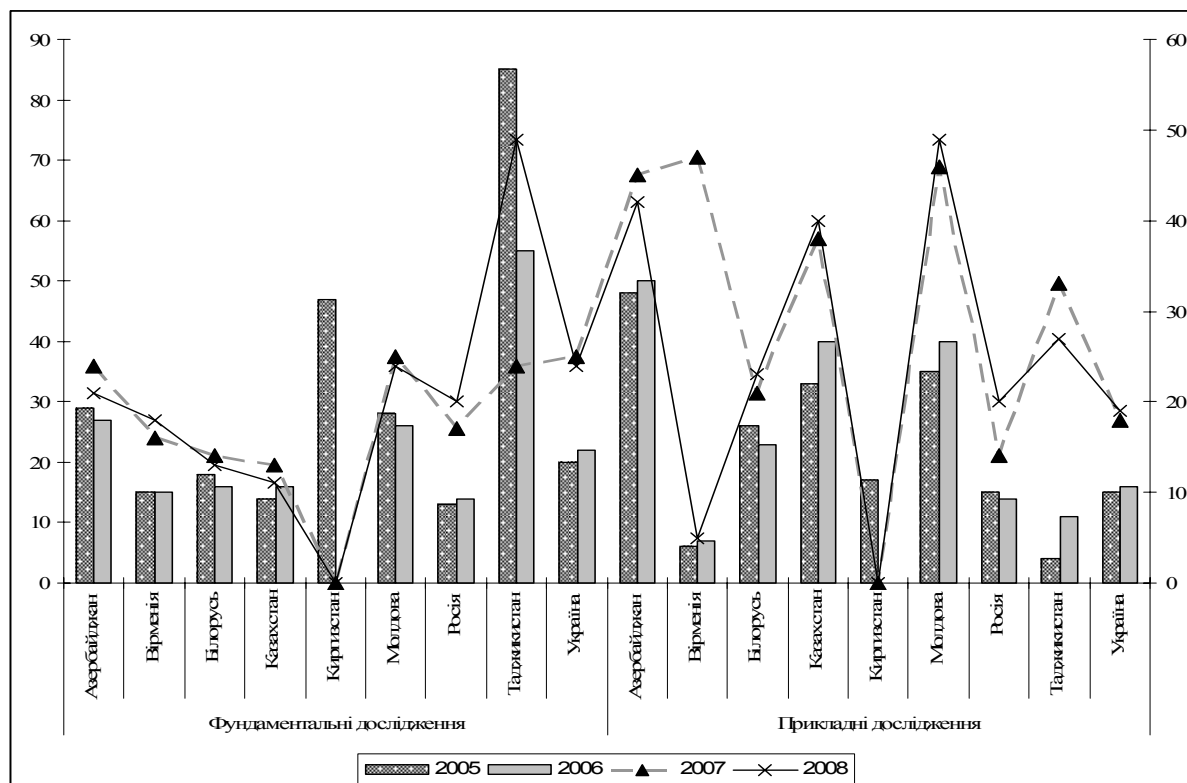

Рис. 1. Розподіл витрат на фундаментальні та прикладні дослідження у країнах СНД

Науково-технологічне співробітництво своїм підґрунтям має співробітництво в сфері науки. Зміцнення кооперації у проведенні наукових досліджень та підготовці наукових кадрів забезпечило тісну співпрацю між НАН України, НАН Білорусі та НАН Молдови. У 2007 році НАН України була організатором проведення конкурсу робіт на здобуття премій академії наук України, Білорусі і Молдови, які з 1996 року присуджуються за визначні наукові результати, одержані при виконанні спільних наукових досліджень або спільної розробки наукової проблеми. Згідно з Положенням про премії академії наук України, Білорусі і Молдови один раз на два роки на конкурсних засадах присуджується три премії: у галузі природничих наук (одна), технічних наук (одна), гуманітарних і суспільних наук (одна) [7].

Науково-технологічне співробітництво між Україною та Узбекистаном розпочалося з 1994 року після укладення Угоди між Урядом України та Урядом Республіки Узбекистан «Про співробітництво в галузі розроблення і впровадження наукоємних технологій видобутку, переробки, використання рідкісних і дорогоцінних металів» від 03.02.1994. Науково-технічне співробітництво є важливим складовим елементом всього комплексу двосторонніх відносин, і визнаючи необхідність взаємодії 20.06.1995 р. було укладено Угоду між Урядом України та Урядом Республіки Узбекистан «Про співробітництво у сфері науки та технологій».

Станом на 2009 рік підписані міжурядові угоди про взаємне визнання документів про освіту, наукові ступені і вчені звання з такими країнами: між країнами СНД «Угода про співробітництво в галузі освіти» від 15.05.1992 № 997-135, Угода про принципи визнання і нострифікації документів про вчені ступені, співставності наукових ступенів, укладена 17.05.1993 року (Азербайджанська Республіка, Республіка Білорусь, Республіка Казахстан, Республіка Киргизстан, Російська Федерація, Туркменістан, Республіка Узбекистан, Україна, Республіка Молдова), Угода між Урядом України і Урядом Азербайджанської Республіки про співробітництво в галузі атестації наукових та науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації, укладена 22 грудня 1995 року, Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Азербайджанської Республіки про взаємне визнання та еквівалентність документів про освіту і вчені звання, укладена 16.03.2000, Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь про взаємне визнання і еквівалентність документів про освіту і вчені звання, укладена 16.02.1998, Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Вірменія про взаємне визнання та еквівалентність документів про освіту і вчені звання, укладена 01.03.2001, Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Казахстан про взаємне визнання і еквівалентність документів про освіту, наукові ступені і вчені звання, укладена 26.09.2001 року, Угода між Урядом України і Урядом Киргизької Республіки про співробітництво в галузі атестації наукових та науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації, укладена 19.06.1996, Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Молдова про взаємне визнання і еквівалентність

документів про освіту і вчені звання, укладена 18.05.2001, Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Туркменістану про взаємне визнання документів про освіту, наукові (вчені) ступені та вчені звання, укладена 14.05.2001 року, Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Узбекистан про взаємне визнання документів про освіту та вчені звання, укладена 17.04.1997.

Однак наявність законодавчої бази, що стосується наукової та освітньої сфер практично не може забезпечити країну чисельністю спеціалістів з науковими ступенями, що виконують наукові дослідження й розробки (табл. 2). Зростання кількості наукових кадрів стане можливим завдяки зменшенню розриву між процесом наукових досліджень і самою підготовкою кадрів вищої кваліфікації, забезпеченню оплачуваною роботою за фахом.

Таблиця 2

Чисельність спеціалістів з науковими ступенями, що виконують наукові дослідження і розробки у країнах СНД, осіб [5, ст. 196]

Країна	Доктори наук				Кандидати наук			
	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.
Азербайджан	705	707	731	746	332	3242	3266	3346
Вірменія	542	506	472	651	2029	1982	1968	2031
Білорусь	780	758	743	725	3237	3169	3144	3112
Казахстан	1106	1157	1166	1191	3018	3147	3058	2861
Киргизстан	249	251	233	246	618	603	560	598
Молдова	256	259	271	367	932	927	983	1311
Росія	23413	23883	25217	24883	76060	75710	78594	74617
Таджикистан	295	256	214	206	768	753	660	606
Україна	4176	4262	4389	4453	16918	16884	16952	17087

Динаміка чисельності докторів та кандидатів наук є неоднозначною для кожної країни. Так, зменшення кількості докторів наук спостерігається в Білорусії, Росії та Таджикистані на 2008 рік (2,5 %, 1,3 %, 3,9 % відповідно). Крім зазначених країн до зменшення чисельності кандидатів наук додається й Казахстан. В Україні спостерігається збільшення чисельності докторів та кандидатів наук на 1,4 % та 0,8 % відповідно, що можна вважати позитивною ознакою розвитку університетів, науково-дослідних установ. Загалом, зростання чисельності фахівців вказує на позитивну ознаку розвитку країни, а саме її наукового потенціалу. Враховуючи отримані показники, можна переконливо стверджувати, що лідером протягом 2008 року залишаться Україна по обсягу виконаних науково-технічних робіт у ВВП у країнах СНД (0,9 %).

Відтак, основними закономірностями розвитку науково-технологічного співробітництва мають стати: інтеграція України до міжнародних науково-дослідницьких програм, вільний рух наукових ідей в межах співпраці між країнами, паритетне фінансування та заохочення вкладення інвестиційних коштів в спільні проекти.

Література

1. Україна – Росія: проблеми економічної взаємодії: Монографія / [Пирожков С. І., Губський Б. В., Сухоруков А. І., Бурмістров М. П., Шестопалов Г. Г. та ін.]; за ред. С. І. Пирожкова, Б. В. Губського, А.І. Сухорукова. – К.: НІУРВ, 2000 – 256 с.
2. Науково-технічна та інноваційна діяльність в Україні у контексті євроінтеграційних процесів: Монографія / [Єгоров І. Ю., Жукович І. А., Рижкова Ю. О., Пугачова М. В.]; Наук.-техн. Комплекс стат. дослідж. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2006. – 223 с.
3. Про науково-технічне співробітництво в рамках держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав: Угода, Міжнародний документ від 13.03.1992 № 997-200 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=997_200
4. Офіційна веб-сторінка Economist Intelligence Unit [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.eiu.com/index.asp?rf=0>
5. Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2008 році: стат. зб. / ДП "Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України". – К., 2009. – 365 с.
6. Про принципи торгово-економічного співробітництва між Україною і Російською Радянською Федеративною Соціалістичною Республікою на 1992 рік: Угода, Міжнародний документ від 06.11.1991 № 643-013. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=643_013
7. Про розгляд робіт, поданих на здобуття премій Академій наук України, Білорусі і Молдови 2007 року: Постанова Президії НАН України від 06.02.08 № 42. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nas.gov.ua/infrastructures/Legaltexts/nas/2008/regulations/OpenDocs/080206_42.pdf

Надійшла 13.10.2009